

מיון ספרים והתקנת קטלוג*

א. מיון

מיון הספרים בספרייה עיקר תכליתו לסייע בידי הקוראים והעובדים במציאת הספרים המבוקשים על ידיהם. למעשה משרת המיון את הקורא שירותים נוספים רבים. הוא מרכז במקום אחד את כל הספרים הדנים בנושא זה או אחר המצויים בספרייה, ובסמוך להם — ספרים אחרים הקרובים קרבה הגיונית לאותו נושא; בכך מעמיד הוא את הקורא — המבקש במדף ספר בנושא מסוים — על ספרים אחרים הדנים באותו ענין. כן מקל המיון חיפוש פרטים וידיעות בענינים שונים והוא מחיש

* מתוך הספר: Gray, Duncan. Fundamentals of librarianship. London,

עיין: יד לקורא כרך ב' חוב' ב'.

Allen & Unwin, (1949)

את הבדיקות העונתיות באוצר הספרים, הנערכות לשם חידוש האוסף. ואף ערך אישי נודע לו, לגבי הנזקקים לו בעבודתם היומיומית, הואיל והוא מסייע להם בתהליכי ההסתכלות ושיקול הדעת.

אף הקטנה בספריות צריך שתהא בידה תכנית ערוכה לסידור הספרים; שיטת סידור זו היא המבדילה בין ספריה לבין אוסף ספרים סתם. הניגוד יובלט ביתר שאת לכשנשווה את אפיו של המלאי בחנות רגילה של ספרים משומשים לזה של ספריה סדורה ומאורגנת.

עיון קצר בכמה מהדרכים הישנות לסידור ספרים במדפים ימשש כמבוא נאה לפרשת מיונם של ספרים בספריה. אחת השיטות הראשונות היתה קביעת סימן כגון א', ב', ג' לכל כוונת, ו-1, 2, 3 וכו' — למדפים במנין מלמעלה למטה. עם העמדת הספרים על המדפים קיבלו גם מספרים: 1, 2, 3 וכו' במנין משמאל לימין. למשל, הסימן ב', 4, 16 שניתן לאחד הספרים, ציין, כי מקומו במדף ב' בכוונת 4, והוא הספר הששה-עשר באותו מדף. בשיטה זו מן הנמנע להחליף מקומו של ספר, כי החלפה זו היתה גוררת אחריה שינוי מוחלט בציוני יתר הספרים. היתה זו למעשה שיטה של הצמדה למקום, ולא נעשה נסיון לכנס יחד ספרים בני ענין אחד, כי כל ספר הונח במקום שהיה פנוי במדף בעת רכישתו.

שיטה נוקשה זו בסידור הספרים היתה גורמת לבזבוז זמן מרובה משהוצרכו להרכיב אוסף ספרים על נושא מסוים. שיטה זו פינתה מקומה לשיטה פרימיטיבית של סידור לפי ענינים. כל אחת מהמחלקות הראשיות, שהמדע ניתן להתחלק להן, צוינה באות של אלפבית — כסמל של אותה מחלקה, והספרים הנמנים עמה סומנו במספר סידורי עם כניסתם לספריה. ספר שסימנו 405א היה, איפוא, הספר הארבע מאות וחמישה לספרים שנרכשו ע"י הספריה בנושא שסמלו היה א'. היה בו, בסידור זה, משום שיפור לעומת קודמו, כי אפשר היה להעביר ספרים ממדף למדף, אם הוקפד על שמירת המספרים בתוך מחלקות הענינים.

שיטת סידור הספרים במחלקות ראשיות בהתאם לסדר רכישתם עמדה בצנינה שנים רבות, ועדיין היתה רווחת בשנות 1910—1920. אך במשך הרבע האחרון למאה התשע-עשרה חלה פעולה רבה של מחקר וניסוי בענין מיון של ספרים, ביחוד באמריקה; שם היו מלוויל דיואי¹ וצ'רלס א. קוטר² מראשי הנסיינים והמסבירים. שני אלה המציאו שיטות למיון עניני של ספרים, אך שיטתו של דיואי הכריעה את זו של קוטר, ומאז נתפרסמה — בשנת 1876 — לא חדלה מהשביע רצון הכל. ובקרב הימים תפחה מקונטרס בן ששה עשר עמוד עד כרך עב בן אלף תשע מאות עשרים ושבעה עמודים. לאהדת-מה זכו גם מיונו העניני של הספרן האנגלי ג'מס דף בראון³ ומיונה של ספרית הקונגרס האמריקני.

כל השיטות למיון ספרים חייבות להתבסס על אחת משיטות-המיון של המדע, שפותחו ותוארו ע"י הפילוסופים. פרק חשוב ממפעלם של הפילוסופים נתייחד לתורת הלוגיקה. כדי לעמוד — מתוך הבנה — על פרשת מיון הספרים, יש להקדים ולשקוד במשך זמן-מה על יסודות הלוגיקה — היא המדע של שיקול-

1) Melvil Dewey. 2) Charles A. Cutter. 3) James Duff Brown.

הדעת — כאשר נוסחה לראשונה ע"י הפילוסוף היווני אריסטו. לצורך זה חי הספרנים משתמשים במשך שנים רבות בשני חיבורים מאת ויליאם סטנלי ג'אונס (1835—82), אשר שימש זמַרמה פרופסור ללוגיקה ולכלכלה מדינית בקולג' של אוון במנצ'סטר, ואח"כ — פרופסור לכלכלה מדינית באוניברסיטה בלונדון. האחד — ספרו הקטן "שיעורי-יסוד בלוגיקה", שראה אור לראשונה ב־1870. ספר זה יש לקרוא מהחל ועד כלה. השני — "עקרונות המדע" שלו, רב מקודמו בכמותו, שראה אור ב־1873. בספר זה יש לקרוא רק את פרק ל' הדן במיון, מובאת בו הגדרת המיון, אשר ראוי לה שילמדוה על-פה. בעל ההגדרה הוא תומס הנרי הוכסלי², הזואולוג המפורסם, שפירסם אותה ב"הרצאות על יסודות האנטומיה המשווה" שלו. וג'אונס מצטט אותה. וזו לשון ההגדרה: "למיון קבוצה כלשהי של חפצים פירושו לסדרם, ממש או בדמיון, ע"י צירופם של הדומים והפרדתם של אלו שאינם דומים, וזאת למען הקל על פעולות הנפש לתפוס ולזכור בבהירות את תכונותיהם של החפצים הנדונים".

שיטות למיון-ספרים אף כי עליהן להתבסס, כאמור, על מיון המדע, אין הן מצוות להשתעבד — ואף אינן משתעבדות — לתכניות, העשויות להתקבל על דעת בעלי הלוגיקה.

שיטה יעילה של מיון-ספרים צרכיה הראשוניים ידועים היטב לעובדים בספרייה: ראשית, עליה להבטיח מקום לכל הספרים לעניניהם; שנית, מקצועותיהם אסור להם שיכנסו זה לתוך שטחו של זה, וכל אחד יוציא מרשותו את הנושאים הדנים במקצוע אחר, ו"א שיהיו (כמאמרו של ברויק סירס³, שחיבורו על המיון ראוי לו שישמש ספר לימוד לכל הספרנים). "אכסקלוסיביים" (שוללים זה את זה); שלישית, עליה לייחד מקום לספרים שצורת כתיבתם חשובה מענינם, כגון סיפור, שירה, דרמה; רביעית, עליה לאפשר מיונם של ספרים מרובי ענינים; חמישית, עליה לאפשר מיון של תת-מקצועות חדשים בין כל מחלקה ומחלקה שבה; שישית, צריך שתהא בידה מערכת סימנים — סימן לכל ערך — שגמישותם תשקף את גמישות הערכים עצמם ושיהיו בני-הרחבה בכל מקום ובכל שעה (תנאי זה נודע כ"שיטת-הציון" של הסכימה); ושביעית, עליה להיות מצוידת במפתח אלפביתי של כל הערכים, לרבות השמות הנרדפים לאלו המשמשים בלוחות הערכים.

משנצטיידו בפרטים הנ"ל, בחינת הקדמה, על המועמדים לבחינות, מיסודה של אגודת הספרנים הבריטית, ללמוד את השיטה העשרונית של דיואי, כדי לרכוש הבנה בסכימה עצמה, וכן כדי לעמוד על מידת התאמתה לצרכי הספרנים. כהקדמה ללימוד שיטתו של דיואי יש לקרוא בעיון, ולשנות ולשלוש, את המבוא לחיבור עצמו. במבוא זה ימצא הלומד תיאור יסודי ובהיר מאוד של העקרונות לפיהם נבנתה הסכימה, הסדר הנקוט בה, דרכי צירופם של שיטת הציון והמפתח, וכיוצא בהם פרטים רבים. עם התקדמותו בלימוד הפרטים הללו, ייקלט וילך בזכרונו של הלומד עיקר סדרן של המחלקות ושל המספרים המשמשים להן ציון. פעולתו של תהליך זה תתמיד יותר בזכרון מהנסיון שניסו לעתים לשנן את הדברים ללא

1) William Stanley Jevons. 2) Thomas Henry Huxley. 3) Berwick Sayers.

מחשבה ועיון, כאותו ילד הלומד דקלמו על־פה. שינון מספרי הענינים, ויהא מושלם כאשר יחיה, תועלתו מועטת, אם אינו מלווה הבנה בתהליכי הציור. בקיצור הכרח הוא להבין את הסכימה, ולא לשננה כולה או כל חלק ממנה. שינון סמלים וענינים צריך שיעשה כדרך אגב ולא מתוך כוונה תחילה.

דרך הטיפול בספרים, — שענינם כללי ואין למינם מיון ענייני — מהווה פרשה לעצמה בשיטת מיון הספרים, ומוקדש להם מקום מתאים בתחילתה או בסופה של השיטה. דיואי קובע מקומם בתחילתה וכולל בו את הספרים המובהקים ממין זה. כגון אנציקלופדיות, ספרים בענף הספרנות, החודרים לתוך כל חלקה בשדה המדע. עם הספרים על אודות ספרים נמנים גם ביבליוגרפיות וקטלוגים — אותם כלי־שימוש חשובים של ספרנים וחוקרים — וכן מפתחות כלליים, לרבות־אלו לספרות עתית, כגון „מפתח הענינים לכתבי־עת“ מאת אגודת הספרנים הבריטית. השאלה השניה הבאונה לתשומת־לב היא, כיצד לנהוג בספרים שכתבתם או ערכתם בצורה מיוחדת והקוראים עלולים ליחס לה חשיבות יותר מאשר לתכנם וענינם של הספרים. שיטת־המיון העשרונית פותרת בעיה זו בקבעה מחלקות ומדורות מיוחדים לצורות. „הצורות“, שהוקצו להן מדורי־יסוד בשיטה, הן שירה, דרמה, מסות, סיפורים, ועוד. מדורי הצורות, העוברים כחוט השני בכל מקצועות שיטת דיואי, כוללים מילונים, אנציקלופדיות, ספרי לימוד ומסות. אנציקלופדיה המקיפה את כל הענינים, נמנית עם מחלקת הענינים הכלליים, אולם אנציקלופדיה או מילון לחימיה נמנים עם הספרים הדנים בחימיה. ספר מסות כלליות על קבוצת נושאים שונים, שיש בהם מיסוד האינפורמציה, — מקומו במחלקה הכללית; אם נועדו למקרא לשם הנאה אסתטית — מקומם במדור הצורה של מסות ספרותיות, במקצוע הלשון בה הודפסו המסות; אף ספר של מאמרים בעניני חימיה ימיון עם יתר הספרים לחימיה. סימני־הציון של השיטה כוללים סמלים, המשקפים את הבדלי הצורות הללו במספרי המיון, המוקצים לספרים שהם חלים עליהם. הסברה מלאה על דרך ביצוע הדברים ניתנת במבוא לחיבור.

נקודה אחרת בעלת חשיבות היא דרך ציון הצד הגיאוגרפי. במחלקה הראשית לגיאוגרפיה, טופוגרפיה והיסטוריה מצוינים המקומות הנוגעים לכל הנושאים הללו בכל ארצות תבל. אולם צריך שתהא בדינו גם שיטה להכללת ציון המקום, בדוננו בענינים מיוחדים, כגון עופות של בריטניה או פרחים של אמריקה. את המספרים הגיאוגרפיים של הארצות הללו, ושל כל שאר הארצות, וכן את קיצורי המספרים הללו, אפשר להוסיף, בצורה המפורשת בהוראות, אל מספרי הענינים המיוחדים. המספר שיש לתת, למשל, לספרים הדנים בעופות של בריטניה, הוא מספר הענין של עופות במדור הזואולוגיה, ומצורף אליו המספר של בריטניה, הנלקח מהמחלקה לגיאוגרפיה.

קו חשוב נוסף בשיטת־מיון טובה הוא דרך נוחה לטיפול בספרים הנוגעים ליותר מענין אחד, עם היותם נתונים בתחום מדע מסוים. דוגמה לכך הוא ספר הדין באלגברה, גיאומטריה וטריגונומטריה, או בחיפושיות, פרחים וצרעות. הדרך הנכונה היא לקבוע את הספר במקצוע מצומצם ככל האפשר, והמכיל עם זאת את כל שנכלל בספר (כלומר, לפי הדוגמה הראשונה — בערך „מתימטיקה“, ולפי הדוגמה השניה — בערך „חריקים“). פעמים שהספרים דנים בנושאים שאין

להכלילם בערך אחד, כגון אדריכלות ובנין, במקרה זה יש למיין את הספר לפי הנושא שנידון בו ביתר הרחבה, ואת ציון הקשר שבין שני הנושאים יש להשאיר לעורך הקטלוג. מקבילה לנקודה זו היא השיטה שיש לנקוט בספרים על ענינים מיוחדים, אולם כתובים מנקודת-ראות, השקולה אולי כמעט כענין עצמו. דוגמה לכך הם הספרים על הפסיכולוגיה של החינוך או על חוק הפיזיויים לעובדים. כאן נחוצה בחירה בין מדורות שונים, הספריה הכללית תמיין את הספרים בהתאם למקום-חיפושם ע"י הקוראים. כלומר, את הפסיכולוגיה של החינוך עם הספרים על החינוך, ואת חוק הפיזיויים לעובדים עם הספרים על יתר הענינים הנוגעים לעובדים. מאחר שלעולם לא תהיינה לו לאדם — הנוקט שיטה רבת-היקף, כשל דיואי — ידיעות מעמיקות כי אם בחלק ממנה, הרי המפתח הכרח הוא לנוקטים אותה. שנים הם מיני המפתחות, האחד מהותי, המקצה ערך יחיד לכל נושא; השני יחסי, והוא נספח לספר-המיון של דיואי, המוסיף לכל הנושאים שבמפתח שורה של נקודות-השקפה על כל נושא. במפתח האחד יצוין הענין „פרחים“ רק פעם אחת, ואילו בשני ישתקפו נקודות-ראות שונות של ענין זה, כגון בוטניקה, השימוש בפרחים בהרלדיקה או בתורת הסמלים או כקישוט לשולחן וכדומה. קו זה של המפתח היחסי תועלתו רבה לעוסקים במיון, והוא גורם לחסכון בזמן. אפשר לקבוע ציוני-ענין לספרים ע"י שימוש במפתח העניני האלפביתי בלבד, אך אין ליעץ לעשות כן. השיטה הנכונה היא: פניה אל המפתח בשעת הצורך, חזרה אל הלוחות הראשיים של השיטה, לפי ציון המספר הרשום במפתח, כדי לעמוד על דיוקם של הדברים המצויים שם. יתכן שנמצא, כי המספר במפתח הוא המתאים; לעומת זאת יתכן שנמצא, כי רצוי ליחד מספר כללי או מפורט יותר לספר הנדון. לענינים אלה נודעת חשיבות רבה בעבודה היומיומית של מיון הספרים בספריה.

ספריות רבות, הנוקטות את שיטת-המיון העשרונית, מכניסות בה שינויים ידועים. מהן אינן נוקטות אותה במלואה כי אם בנוסח מקוצר ופשוט יותר, המצוי בשוק¹ ויש המשתמשות אמנם ברוב הסימנים כצורתם, אך נוהגות סטיה במיון הביוגרפיה, בנקטן שיטה פשוטה של סידור כל הביוגרפיות בסדר אלפביתי אחד של שמות האנשים, שהספרים מדברים בהם — בניגוד לדיואי, הנוהג לסדרם לפי זמנם או שדה-פעולתם. רוב הספריות מוציאות את הסיפור מכלל שיטת המיון ברכוזן אותו במחלקה מיוחדת.

חקר המיון לגופו, או בזיקתו לספרים, יכול להיות מרתק ביותר, ולנושא זה צריכים כל הספרנים ליחד תשומת-לב מרובה. ואף זאת, בקיאות בחדריה של שיטה אחת — כגון זו של דיואי — אין דרך טובה הימנה לעמידה על טיבן של השיטות האחרות.

ב. התקנת קטלוג.

ספריה ללא קטלוג משולה לארץ ללא מפה. הקטלוג מודיענו, אילו ספרים כלולים באוצר הספריה ואי מקומם; והמפה תתווה את מקומות הערים ושאר

1) Dewey, Melvil. Abridged Decimal Classification and Relativ Index. 6th ed. Lake Placid Club, N. Y. 1945. 343p. 4 dollars.

הפרטים הגיאוגרפיים ואת הדרכים המובילות אליהם. כאן וכאן יהא הנוסע שרוי ברע, באין בידו מכשיר מעין זה, ואף יווכח עד מהרה לדעת, כי יש מפות טובות ורעות, כשם שיש קטלוגים טובים ורעים.

בספריות שאסורה בהן הגישה למדפי הספרים, משמש הקטלוג מדריך יחידי. בספריות, שנהוגה בהן גישה חפשית לארונות הספרים — והיא השיטה הרווחת בספריות-ההשאלה הציבוריות — ניתנת כרגיל על תוי המדפים הדרכה קצרה בדבר הספרים המסודרים בהם; קוראים רבים מסתפקים בכך ואינם נזקקים לקטלוג כלל או שנוקקים לו במידה מועטת בלבד. משום כך נשמעת לפעמים הסברה, כי ספרייה, שנהוגה בה גישה חפשית, אינה זקוקה לקטלוג ואין בהתקנתו כי אם בזבוז כספים וביטול זמנם של העובדים. על כך יש להעיר, כי ברוב הספריות אין מדור המדפים הפתוחים מכיל תמיד כי אם חלק בלבד מאוצר הספרים — הואיל ורבים הושאלו חוצה לספרייה, אחרים הועמדו במדור רזרבי עקב צמצום המקום במדפים הפתוחים; קצתם הוצאו זמנית לשם תיקון או חידוש הכריכה. ורק מתוך הקטלוג יוכל אדם לעמוד על ההיקף המלא של האוסף בנושא זה או אחר.

לדעת ספרנים רבים, אף כי יש יסוד מספיק לקיים קטלוג בשביל ספרים בלתי-בלטריסטיים, לא קיימת אותה מידת-צורך בקטלוג לחלק הספרות היפה. ספרנים אלה טוענים, כי רוב הרומנים שבספרייה, אינם מאריכים ימים, ולאחר שבלו אינם מתחדשים עוד. כן אין זה משנה כלל, כך הם טוענים, אילו מן הרומנים המרובים המצויים בספרייה יזכו להיות שאולים ואילו לא יזכו.

בספריות העיון הקטלוג הוא צורך חיוני, בשל הביקוש הרב לספרים מיוחדים, ובשל היות הספרים שבמדפים הפתוחים, ביחוד בספריות הגדולות יותר, מועטים במספרם מאלו שאינם במדפים הפתוחים. כן מן ההכרח לנהוג ייתר פירוש ברישום הספרים בספריות העיון, כי רק ע"כ ינתן לקורא הסייע הדרוש.

בחינה עיקרית ברישום הספרים בקטלוג היא העקביות, שבלעדיה יהא הקטלוג גורם להטרדה תמידית ולרגשות אכזבה. חוסר-עקביות בהכנסת שמות מחברים, כגון די-גול או גול, די, יש בו כדי להרוס כליל את האמון בעיילותו של הקטלוג; חוסר עקביות זה, שהוא פרי התמורות בדרכי-הטיפול השונות אפשר למצוא על כל צעד ושעל בקטלוגים, הערוכים בידי חובבים בחוסר שיטה.

הצורך בטיפול שיטתי הוא שהוליד את סדריי-הכללים להתקנת הקטלוג, שכמה מהם נמצאים עתה בשימוש. למוזיאון הבריטי ולספרייה הבודליאנית תקנות משלהם; הספרן האמריקני צ'רלס א. קוטר ערך תקנון מיוחד להתקנת קטלוגים מילוניים; ועדה משותפת של ספרנים אנגליים ואמריקניים חיברה תקנון הנקרא "כללי התקנת קטלוג, רישום המחבר והספר", ונודע יותר בשם תקנון אמריקני-אנגלי. השימוש בתקנון זה נפוץ ביותר בספריות אנגליות, ועליו מתבססות הבחינות מיסודה של אגודת הספרנים הבריטית.

כמה וכמה טיפוסים קטלוגים נמצאים בשימוש, לרבות קטלוג המחברים,

1. Catalog Rules Author and Title Entries. Chicago, 1908.

מהדורה מורחבת יצאה בידי אגודת הספרנים האמריקנים בשנת 1949.

הקטלוג המילוני וקטלוג הענינים האלפבית. לכולם יתרונות וחסרונות משלהם. קטלוג המחברים נותן בידי הקורא את כל פרטיו של הספר, אך אין בו כדי לסייע בידי המבקשים לברר אילו חבורים הדנים בנושא מסוים מצויים בספריה. הקטלוג המילוני מביא את פרטי הספרים לפי שמות המחברים וחוזר ומביאם לפי ערכי ענינים מיוחדים באותו מסדר אלפביתי — וזו אף צורת הקטלוג המקובלת בארצות הברית. חסרונו הוא בעובדה, כי ספרים השייכים לענף מיוחד במדע רשומים בערכים נפרדים לפי אותיות האלפבית — ספרים בוטניקה, למשל, ימצאו בערכים פרחים, שיחים, עצים, שרכים וכו', וכן בערך בוטניקה, ואף כי יש להם קשר ברמיזות. בציוני-מקום הדדיים, דרושה עבודה רבה כדי לרכז את כל המצוי באוסף הספריה בנושא מבוקש. הקטלוג האלפביתי הממוין מבקש להתגבר על קשיי הנושא שבקטלוג המילוני, בסדרו את רישום הספרים בסדר אלפביתי לפי ענינים ראשיים עם מדורי-משנה וציוני-מקומות, הבאים להפנות את הקורא משמות של נושאים מיוחדים לערכים כלליים יותר. לדוגמה, כל הספרים על בוטניקה באים בערך ראשי זה. המחולק לערכי-משנה (פרחים, שיחים וכו'), ובערך „פרחים“ באות פ' שבאלפבית, מופנה המחפש ספרות בנושא זה אל הערך „בוטניקה“, ואל ערך-המשנה „פרחים“. המגרעת העיקרית בצורת קטלוג זו היא, כי מבחר הערכים הוא ענין שבשירות וכי ערכים הקרובים בענינם נפוצים על פני האלפבית. למען יכשר לתפקידו, על הקטלוג הממוין להיות בן שלושה חלקים: מדור ממוין לפי מקצועות, מפתח מחברים ומפתח ענינים — בניגוד למסדר היחיד הכולל שבקטלוג המילוני. הקטלוג הממוין צריך לימוד, בעוד שהצורה המילונית ידועה לכל ואינה זקוקה להוראות לשם שימוש. הקטלוג הממוין, אף שהוא לקוי מבחינה זו לעומת הקטלוג המילוני, מקובל ברוב הספריות הציבוריות באנגליה בעוד שבספריות אמריקה נפוץ הקטלוג המילוני.

שונים הם סוגי הקטלוגים של ספריות: בדפוס, בכתב-יד, במכונת כתיבה; בצורת ספר, כרטיסים ותיק. נוח מכולם הוא הקטלוג שבדפוס, אך הוצאותיו מרובות והוא מיושן בשעת פרסומו.* קטלוג בכתב-יד — אם בספרים ואם על דפים נתונים בתיק של כריכה, — טוב רק לקטנות בספריות, כי ככל שירבו הרישומים תקשה הכנסת רישומים חדשים ביניהם, וקיום סדר מדויק ברישום יושם אז לאל. קטלוג הכרטיסים, בין שיודפס במכונת הכתיבה ובין בכתב-יד, הוא הצורה המקובלת ביותר, ורב המשותף בו עם הקטלוג המתויק. בהתקנת קטלוגים של כרטיסים ישמשו כרטיסים בגודל של 12,5X7,5 ס"מ, כרטיס לספר, דבר המאפשר מלוא גמישות בקביעת הסדר והכנסת כרטיסי-בינים בכל מקום ובכל שעה. לצירוף קטלוגים מתויקים ישמשו גליונות נייר הגדולים במקצת מכרטיסי-התקן של קטלוג הכרטיסים; הדפים הגמורים מכונסים כדפים בודדים בתיק מצופה אריג. הטיפול בספרים בתהליך התקנת הקטלוג אין להניחו ביד המקרה. למעשה, אין זה חשוב במיוחד, איזה תקנון נבחר לנו, אולם בספריות הציבוריות הבריטיות

* הדברים אמורים בספריה עירונית או מחוזית רגילה, אך קטלוגים מודפסים של ספריות רחבות היקף או מקצועיות (כגון הקטלוג של המוזאון הבריטי וזה של ביה"ס הלונדוני לכלכלה) הם ממכשירי הספרן שאין ערוך להם.

ניתנת כרגיל הבכורה לתקנון, שאגודת הספרנים סמכה ידה עליו — הוא האמריקני אנגלי. השימוש בו צריך להיות מלווה שיטה ומחשבה, כי הסדירות והנקיון הכרוכים בכך הם מסימני ההיכר של מלאכת הספרייה. יש ואנשים חסרי נסיון מחוים דעתם, כי התקנת הקטלוג תוכל להיעשות ע"י כל בר־דעת ללא הוראה או הדרכה; לדעתם יש כביכול דמיון בין התקנת קטלוג של ספרים ובין עריכת רשימה של רהיטי בית או כל צורה אחרת של רישום או ריכוז ענינים. אף נסיון־מה בעריכת קטלוג ספרייה או בשימוש בקטלוג כזה יש בו כדי לדחות כל השקפה מעין זאת, ביחוד אם נעמוד על גילויי השונים של מחבר. יכול שיהיה מחבר הספר יחיד, ויכול שיהיו שנים או יותר המשתתפים בכתיבתו. ויש ומוציא הספר נחשב למחברו והוא אישי או קיבוצי. כגון אם החומר הוא פרטיכלים או „ידיעות“ — נחשבת החברה המוציאתם כמחבר; מבחינה זאת המוסד הוא מחבר הפרסומים היוצאים לאור בשמו; וכיוצא בזה העירייה, המועצה המקומית או המחלקה הממשלתית. פקודתיה של מדינה מוצאן מהגוף המחוקק שלה ולמחבריהן נחשבת המדינה; הקטלוג המסחרי של חברה יצרנית מוצאו — מהחברה — אף כאן ענין לנו עם מחברים. בעיות מחברים אלו ורבות זולתן הן לחם־חוקו של עורך קטלוג־הספרייה, והן זקוקות לביורר אחיד בכל מקרה ומקרה שכן יש בהן כדי להכניס תהוה ובוהו.

בעיות אחרות תסבנה על אנשים שמספר שמותיהם הוא יותר מאחד, כגון אציל שתואר־אצילים לו מלבד שם משפחה; על גדולי הכנסיה והמדינה שלפעמים שמות אישיים להם וגם תארים רשמיים, וידועים הם בה במידה בשני השמות; על המחברים ספרים בשם בדוי או בכמה שמות בדויים, ולפעמים גם בשםם הם; על המשנים שםם בשל סיבה זו או אחרת, כגון נשים נשואות, שספריהן הראשונים כתובים בשם משפחת אבותיהן והמאוחרים בשם משפחת בעליהן; על אנשים ששינו שםם ברישוי רשמי; על אנשים שהועלו למדרגת אצילים. כל הבעיות הללו ורבות כיוצא בהן — שענינן זיהויו של המחבר — מתעוררות בעבודת יום־יום של המטפל בקטלוג, ואין לצאת בהן ידי חובה, אלא אם כן נוקטים כללים ברורים ומדויקים. קיצורו של דבר, תורת הקטלוג היא בהזקת מדע מדויק ביותר, התובע עקביות מוחלטת, למען יוכל לקיים את מלאו יעודו כהלכה.

מחברי־הקטלוגים המתחילים, בבואם להשתמש לראשונה בתקנון האמריקני־אנגלי, שנקרא כאמור „כללי התקנת הקטלוג, רישום מחברים וספרים“, חשים לעתים קרובות מבוכת־מה. יודעים הם, כי הקטלוג שבספרייתם ממוין הוא, והם תמהים, כיצד יוכלו כללים לרישום מחברים וספרים לסייע בידי העוסקים בחיבור קטלוגים ממוינים. תוך כדי התקנת קטלוג נוכחים הם עד מהרה לדעת, כי רישומו של הספר הבודד הוא תהליך מיוחד המאפשר את השימוש בכרטיס המוגמר בכמה אופנים ולצרכים שונים. והנקודה העיקרית היא, כי תהליך התקנת הקטלוג יתן בידינו עם ביצועו תיאור מספיק של הספרים הנדונים, שיאפשר לנו להשתמש בכרטיס הקטלוג באפנים שונים. הגדרת המחבר בהתקנת הקטלוג הוטעמה במיוחד, שכן לעומת שאר הענינים המתחלפים בתיאורו של ספר מסוים מהווה המחבר גורם של קבע. תאריך ההוצאה, התבנית, מציאותם של ציורים או העדרם, שם הספר, הנוסח ככתבו המקורי או הנוסח עם הערותיו של המחבר או של אדם זולתו, ההוצאה בלשון המקור או בתרגום ללשון אחרת — כל אלה יכולים להשתנות במהדורות

השונות של אותו ספר; אולם בזהותו של המחבר לא יחול שינוי — ולפיכך הוא המפתח או אבן הפינה לכל הרישומים בקטלוג הספרים. משנקבעו פרטי הרישום, אפשר לסדר את הכרטיס בכל סדר שהוא: בסדר אלפביתי של שמות המחברים; בסדר סימני המיון שנוספו על פרטי הרישום; לפי שמותיהם של מקומות ההוצאה; וכדומה. הרישום כשהוא לעצמו אינו הגורם המכריע לסידור הכרטיס במקום מסוים. קטלוג של ספריה נתבע להשיב על שאלות הנוגעות לאוסף שלה, כמתואר בפרק א'. מקובל לשמור על סדר קבוע ברישום פרטי הספרים בקטלוג, מתוך הנחה, כי קיום שיטה מסוימת מוסיף מהירות ודייקנות, ואף מסייע בידי הנזקקים לקטלוג, המתוודעים מהר אל השיטה שהונהגה, ומתוך כך יש בידם לתאר לעצמם תמונה רוחנית של הספר, בקראם את פרטי רישומו. השיטה הבדוקה של הרישום בקטלוג היא תלוּקתו לחמישה חלקים — המחבר, שם הספר, ההוצאה ומקומה וזמנה, הפגיגציה, וההערות. חמישה חלקים אלה רשומים כפסקאות נפרדות בקטלוגים של כרטיסים, ופעמים גם בקטלוגים מודפסים. — ויש שמתעמי הסכון של מקום והוצאות ניתנים בקטלוגים מודפסים כמה מהפרטים ברצוף, בלא לפתוח מדי פעם בשורה חדשה. יש להזהיר את כל המתחילים מפני הסכנה הרבה של שיבוש טעות בעת העתקת פרטים מדף השער כגון וורלי במקום וורטלי, פיליפס במקום פילליפס וכו'. אם אלה לא נתגלו ולא תוקנו מיד, עלולים הם לגרום תקלות רבות לאחר כך.

כיום אין מרבים להשתמש בקטלוגים מודפסים. לעומת זאת נוהגות הספריות להדפיס מפעם לפעם רשימות נבחרות וידיעונים על ספרים שנתוספו בהן. היקפם של פרסומים אלה שונה הוא, החל מעלון בן ארבעה דפים ועד קונטרס בן מאה עמוד. יש שהם ערוכים לפי דקדוקי הרישום בקטלוג, ויש שהם רשומים בדרך פשוטה יותר. העלונים והקונטרסים תכליתם כפולה: פרסום ספרי הספריה וכן הסבת תשומת לב הקהל לספריה עצמה. צורת הסברה זו אם נעשתה כהלכה, הריהי מצדיקה את עצמה; אם לא נעשתה כהלכה — יש בה אף כדי להזיק. מתלמידים בספרנות ראוי שיטילו על עצמם את הטירחה וילמדו פרק בעניני הדפסה וטיפוסי אותיות הדפוס — נושא שלאחר זמן יהיה עליהם לשוב וללמדו ביתר הרחבה. בהתקנת הקטלוג, — בכרטיסים או בצורת ספר, — אין אמצעי טוב כשיטת ההדפסה. צורות ההדפסה הקיימות רבגוניות הן מאד והמבקש יכול לבחור בכל סוג, גודל, צורה או פיסוק כרצונו.

הספריות הבריטיות אינן משתמשות כיום בשיטה של התקנת כרטיסי קטלוג במרוכז. באמריקה, לעומת זאת, מתקינה ספרית הקונגרס כרטיסי-קטלוג מודפסים בשביל הספרים המתוספים לאוסף שלה, והיא מקיימת שירות בקנה-מידה עולמי להפצת העתקים מכרטיסים אלו במחיר מועט ביותר. ספר, כיון שנרשם פעם אחת בקטלוג כהלכתו, אין צורך לקטלגו שוב. ואילו בספריות הבריטיות, בהעדר שיתוף-הפעולה הכרוך בהשלטת הריכוז בהתקנת הקטלוג, יירשם אותו ספר לעתים קרובות מאות פעמים. לו ניתן להקים משרד מרכזי, שיספק כרטיסי-קטלוג מודפסים עם הופעת הספרים החדונים, היה זה מקל במידה ניכרת את הטורח הרב שבהתקנת הקטלוג, הנהוגה כיום בספריות. אולם הנסיונות להקים בבריטניה משרד שיבצע את הנעשה ע"י ספרית הקונגרס באמריקה, נכשלו עד כה. עם זאת יש להוסיף, כי

התקנת קטלוג במרוכז, לא תוכל להתברך בהצלחה, אלא אם כן יוכנו כרטיסי הספרים ויסוסקו תוך זמן מועט ככל האפשר לאחר הופעת הספרים. נראה שאמריקה עודנה מפגרת בנידון זה. אולם הקמתו של שירות יעיל יותר היתה חוסכת זמן כה רב. — עד כי שאלה זו מחייבת תשומת-לב רבה, ויש לעשות את כל הניתן להיעשות כדי למצוא לה פתרון מניח את הדעת.

המונח התקנת-קטלוג במרוכז פירושו לעתים גם התקנת-קטלוג מרוכז של ספריה מרכזית וספריות-סניף. ספריה מעין זו מתנהלת כרגיל ע"י ספרן מאומן שברשותו ספרנים מאומנים כסגנים וכתבנית אחת או יותר. אנשים אלה מוציאים לפועל את כל מלאכת התקנת הקטלוג למרכז ולסניפים, ובכך מובטחים שני דברים: ראשית, שמיון הספרים ורישומם בקטלוג נעשים לפי תקן אחיד; שנית, שבמעשה חד-פעמי יוצאים ידי טיפול בספר אחד, ויהא מספר הספריות שהוא מצוי בהן אשר יהיה. קטלוג כולל המקיף את ספרי כל הספריות שמור בספריה המרכזית, וכל כרטיס מסומן בו בסמלים המציינים את המחלקות או הסניפים, בהם מצוי טופס מהספר הרשום בקטלוג.

במקום שמעסיקים כתבניות נעשה רישום הספר בידי ספרן מאומן על-גבי פתק מקורי, וכתבניות מכינות על-פיו, על גבי כרטיסים, את מספר ההעתקים הדרוש לקטלוגים השונים. בקצרה, הנעשה כאן לגבי ספריה אחת וסניפיה כמוהו כהתקנת קטלוג מרכזי במובנו הרחב לארץ כולה.

כל העוסקים בענינים שבדפוס צריך שתהיה להם ידיעה בסימנים המוסכמים, המשמשים למדפיסים להבדיל בין שעורי וסוגי הכתב — אנטיקבה, קורסיב וכו' — וכן בהגהות של חומר מסודר בדפוס. פרטי הענין ופרטי הסימנים המשמשים בהגהה צריכים שיגון, והם מצויים בכל ספר העוסק ביסודותיה של מלאכת ההדפסה.